

The Influence of Spiritual Beliefs and Rituals on Buddhism: A Case Study of Ubonratchatani

Phra Thotsapon Akkhapañño (Wisetthon)^{1*} and Phamahapirat Korn Am̐sumâlī¹

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

*Corresponding author. E-mail: 6305501076@mcu.ac.th

ABSTRACT

This study has the objectives 1) to study the beliefs and rituals of animist religion and 2) to study the influence of beliefs and rituals of animist religion on Buddhism: a case study of Ubon Ratchathani Province. This research is qualitative research. Document analysis Results are presented using descriptive methods. The results of the study found that 1) Animism beliefs and rituals are the traditional religion of Thai people. This religion is characterized by pantheism which is based on general beliefs and beliefs in each locality. Blend in with the new religion that has spread into the territory of Thailand. There are similar traditions between Isan people and Thai people. Ghosts are also ancestral spirits and other spirits that protect people. Rituals of reconciliation and ritual integration. It is often in the way that Buddhists have adopted and applied themselves. 2) The influence of beliefs and rituals of animist religion on Buddhism in Isaan society is an important factor that still allows the belief in animism to survive in the midst of social change, including (1) the aspect of creating mental stability Rituals and elements in rituals are an important part in helping to create a feeling of mental stability, safety, and being able to continue living life, such as making vows and treating disease with the Lam Phi Fa Ceremony. and rituals related to agricultural occupations (2) the aspect of being a tool for controlling society It is a strategy for people in society to behave according to tradition. (3) conservation of natural resources in the community by using the belief in ghosts to determine the behavior of using natural resources of the community within limits and (4) influence in creating enjoyment, which is a component that the importance of traditions and rituals of Isaan helps determine and promote the form of rituals to be sacred, fun and an important part in connecting people in the community.

Keywords: Influence, Beliefs, Rituals, Animist Religions

อิทธิพลความเชื่อและพิธีกรรมของศาสนาผีที่มีต่อศาสนาพุทธ: กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี

พระทศพล อคฺคปญฺโญ (วิเศษธร)^{1*} และ พระมหาภริรัฐกรณ อํสุมาลี¹

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประเทศไทย

*Corresponding author. E-mail: 6305501076@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมศาสนาผี 2) เพื่อศึกษาอิทธิพลความเชื่อและพิธีกรรมของศาสนาผีที่มีต่อศาสนาพุทธ: กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์เชิงเอกสาร นำเสนอผลด้วยวิธีการเชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า 1) ความเชื่อและพิธีกรรมศาสนาผีเป็นศาสนาดั้งเดิมของคนไทย ศาสนานี้มีลักษณะเป็นสรรพเทวนิยมอันมีพื้นฐานมาจากความความเชื่อความศรัทธาอันถือทั่วไปตามแต่ละท้องถิ่น กลมกลืนไปกับศาสนาใหม่ที่เผยแพร่เข้ามาในดินแดนแถบประเทศไทย โดยมีประเพณีคล้ายคลึงกันระหว่างคนอีสานคนไทย ผียังเป็นวิญญาณบรรพบุรุษและวิญญาณอื่นที่ปกปักรักษาคุ้มครองพิธีกรรมการประนีประนอมและผสมผสานกันทางพิธีกรรม มักเป็นไปในทางที่พุทธรับเอาและปรับใช้เอง 2) อิทธิพลความเชื่อและพิธีกรรมของศาสนาผีที่มีต่อศาสนาพุทธสังคมอีสานเป็นปัจจัยสำคัญที่ยังทำให้ความเชื่อเรื่องผีสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม ได้แก่ (1) ด้านการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ พิธีกรรมและองค์ประกอบในพิธีกรรมเป็นส่วนสำคัญในการช่วยเสริมสร้างความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจ ปลอดภัย และสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ เช่น การบวช การรักษาโรคด้วยพิธีล่ำผีฟ้า และพิธีกรรมเกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรรม (2) ด้านการเป็นเครื่องมือควบคุมสังคม เป็นกุศโลบายให้คนในสังคมประพฤติตนตามจารีตประเพณี (3) ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนโดยใช้ความเชื่อเรื่องผีกำหนดพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้อยู่ในขอบเขต และ (4) อิทธิพลในการสร้างความเพลิดเพลินซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของประเพณีและพิธีกรรมของอีสานที่ช่วยกำหนดและส่งเสริมรูปแบบของพิธีกรรมให้มีความศักดิ์สิทธิ์ ความสนุกสนาน และเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

คำสำคัญ: อิทธิพล, ความเชื่อ, พิธีกรรม, ศาสนาผี

บทนำ

ความเชื่อมีบทบาทและมีความสำคัญต่อสังคมมนุษย์ทั่วทุกภูมิภาค มนุษย์เราเกิดความเชื่อจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้า อากาศ และเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นโดยไม่เห็นเหตุต่างๆ (พูนพิสมัย ดิสกุล, หม่อมเจ้า, 2517) ความเชื่อส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากความกลัวและความไม่รู้ในปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ เช่น ฝนตก ฟ้าร้อง ฟ้าแลบ ฟ้าผ่า น้ำท่วม แผ่นดินไหว ลมพัด ไฟไหม้ปรากฏการณ์เหล่านี้ไม่สามารถมองเห็นผู้กระทำ และเกินวิสัยของมนุษย์ที่จะกระทำได้ มนุษย์จึงเชื่อว่ามีผู้มีอำนาจเหนือมนุษย์ที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ต่างๆ เหล่านี้ มนุษย์จึงเรียกผู้มีอำนาจเหนือมนุษย์ว่า “ผี” หรือ “วิญญาณ” ทั้งนี้จึงมีการแสดงความเชื่อออกมาในรูปแบบพิธีกรรม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของสังคมมนุษย์ที่สืบทอดอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นสังคมในพื้นที่ราบหรือสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในที่สูง(ปราณี วงษ์เทศ, 2543) ความเชื่อแบบหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยมาเป็นเวลายาวนาน และยังคงปรากฏมาถึงปัจจุบันคือความเชื่อเรื่องผี คำว่า ผี หมายถึง สิ่งที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับมองไม่เห็นตัว แต่อาจจะปรากฏเหมือนมีตัวตนได้

อาจจะให้คุณหรือโทษได้ มีทั้งดีและร้าย เช่น ผีปู่ย่าตายาย ผีเรือน ผีท่า และในบางครั้งคำว่า “ผี” ก็ใช้เรียกคนที่ตายไปแล้ว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) พระยาอนุมานราชธน ได้ให้นิยามความหมายของความเชื่อเรื่องผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติว่า เป็นลัทธิผีบางเทวดา หรือ animism ซึ่งมนุษย์มีความเชื่อว่าคนหรือสิ่งอื่นที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตาม ย่อมมีสิ่งหนึ่งที่ยังมองไม่เห็นตัวสิ่งอยู่ สิ่งนี้เรียกกันว่าผีหรือวิญญาณที่พัวพันกันใกล้ชิด แยกออกจากกันได้ยาก (อนุมานราชธน, พระยา, 2515)

สำหรับประเทศไทยนั้น ตั้งต้นเป็นพุทธ แต่ทำแบบผี หากรู้เช่นนี้แล้วก็คงจะไม่แปลกใจหากเราเห็นคนไทยมีความเชื่อที่เอนเอียงไปทาง ผี เสียมากกว่า โดยหลักการปฏิบัตินั้นถูกพร่ำสอนไว้ว่าการประพาศผีติดหลักจารีตประเพณี จะนำมาซึ่งคราวเคราะห์ร้ายแก่ตัวเองและครอบครัวซึ่งเป็นศีลธรรมที่เกรงกลัวอำนาจที่มาจากภายนอก แต่เปลือยของศาสนาพุทธที่ได้ช่วยมาเติมเต็มแนวคิดการสร้างศีลธรรมจากภายในกลับกลายเป็นการสอนให้คนรู้จัก ปลง ต่อการจัดการความทุกข์ที่เกิดขึ้นจาก ภายใน เพียงเท่านั้น นอกจากนี้การใช้เทพ เทวดา ยักษ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในวรรณคดีที่ได้รับอิทธิพลมาจาก ‘พราหมณ์-ฮินดู’ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวของคนไทยที่มีพื้นฐานมาจากศาสนาผี ก็ได้โอบรับไว้อย่างง่ายดาย รากเหง้าของความเชื่อศาสนาแบบไทยๆ นี้เองที่ยังคงฝังรากลึกอยู่ในสังคม รวมไปถึงตัวกลางทางศาสนาอย่างพระหรือเกจิอาจารย์ใดๆ ก็ตาม ก็ยังคงใช้พิธีกรรมทางศาสนาที่เน้นบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือวิธีคำสอนของชาวพุทธดังที่ควรจะเป็น โดยอย่างยิ่งความเชื่อเรื่องผีในอีสานดำรงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม และกระแสการปะทะสังสรรค์ทางความคิดที่แตกต่างและความหลากหลาย จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าความเชื่อเรื่องผีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องบางประการอาจค่อยๆ เลือนหายไปจากสังคมอีสาน แต่ด้วยความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อที่ฝังรากลึกอยู่ในจิตใจและมีความสัมพันธ์กับทุกช่วงขณะของการดำรงชีวิตมาอย่างช้านาน ประกอบกับกระบวนการในการปลูกฝังผ่านประเพณี พิธีกรรม การชดเชลาทางสังคม จากรุ่นสู่รุ่น ความเชื่อเรื่องผีจึงที่เปรียบเสมือนส่วนหนึ่งและผูกพันกับวิถีชีวิตถึงแม้ชาวอีสานจะได้รับอิทธิพลมากมายจากกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่ความเชื่อเรื่องผียังคงดำรงอยู่ในลักษณะของการประนีประนอมต่อร่องระหว่างความเชื่อแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่ (ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ, 2559)

ผีหรือวิญญาณของคนที่ยังคงวนเวียนอยู่กับลูกหลานและบ้านเรือนของตนเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ บางครั้งผีหรือวิญญาณ ของบรรพบุรุษก็จะกลายเป็นวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์คอยคุ้มครองปกป้องลูกหลานให้รอดพ้นจากสิ่งชั่วร้าย หรืออันตรายทั้งปวง หรือถ้าหากผีบรรพบุรุษเคยเป็นผู้นำหมู่บ้านเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ เมื่อตายไปแล้วก็จะกลายเป็นผีประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านภาคอีสานจะเรียกผีประจำหมู่บ้านนี้ว่า “ผีวีรบุรุษ” หรือ “ผีปู่ตา” ผีปู่ตาก็จะมีบริวารคอยรับใช้มากมาย และส่วนใหญ่จะเป็นวิญญาณของคนในหมู่บ้านที่ตายไปแล้ว สันนิษฐานว่า ผีปู่ตานั้น มาจากผีวีรบุรุษผู้เก่งกล้าที่เป็นผู้นำชาวบ้านในอดีต หรือผีบรรพบุรุษของชาวบ้านที่เสียชีวิตไปนานแล้ว แต่ชาวบ้านเชื่อว่าผีบรรพบุรุษยังคงคอยดูแลปกป้องรักษาทุกข์สุขของชาวบ้าน ผีปู่ตาในภาคอีสานส่วนใหญ่จะปรากฏการเรียกขานคำนำหน้าชื่อผีปู่ตา โดยมีศลาบรรดาศักดิ์นำหน้า เช่นเดียวกับบรรดาศักดิ์ของข้าราชการไทยในอดีต เช่น พระยา พระหลวง ขุน หมื่น พัน นาย เช่น ผีพระยาร่มเขียว ผีเจ้าพ่อหลวงราช ผีพ่อเฒ่าหลวงวิเศษ ผีพ่อเฒ่าขุนด่านผีพ่อเฒ่าหมื่นอินทร์ เป็นต้น ภาคอีสานเป็นภูมิภาคที่มีความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับภูตผีวิญญาณในวิถีชีวิตของชาวบ้านมักจะเกี่ยวพันกับความเชื่อประเภทนี้อยู่เสมอ เช่น การทำพิธีบอกผีตาแสด ในต้นฤดูการที่มีการทำไร่ไถนา การขอฝนจากผีฟ้าพญาแถน การนับถือบูชาผีบรรพบุรุษ ผีประจำสถานที่ต่างๆ ผีบ้านผีเรือน โดยเฉพาะผีปู่ตา ซึ่งเป็นผีประจำหมู่บ้านในภาคอีสาน ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือผีปู่ตาในฐานะเป็นผีบรรพบุรุษ หรือผีผู้นำหมู่บ้าน กิตติมา นวลจันทร์ กล่าวไว้ว่า ผีปู่ตาโดยทั่วไปหมายถึงผีบรรพบุรุษที่ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านเชื่อว่า ตลอดเวลาที่ปู่ตาตายยังมีชีวิตอยู่ ลูกหลานได้พึ่งพาอาศัย ครั้นท่านตายไปแล้ว ลูกหลานทั้งหลายยังมีความรู้สึกกลัวว่าวิญญาณของท่านได้คอยดูแลปกป้องกันภัยให้แก่ตนอยู่ (กิตติมา นวลจันทร์, 2539)

ความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสานเป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องผีที่ฝังรากลึกอยู่ในจิตใจมาช้านาน สำหรับชาวอีสานนั้นจะดำรงอยู่ในทุกสภาวะของการมีชีวิต บางครั้งก็กระตุ้นให้เกิดความสนใจในฐานะผู้พิทักษ์หรือผู้ช่วยเหลือ บางครั้งก็มุ่งร้ายหมายขวัญ ชาวอีสานเชื่อว่าผีเป็นสิ่งที่มีความอำนาจ มีฤทธิ์สามารถบันดาลทั้งความสุขทุกข์ ความสมหวังและความสิ้นหวังให้แก่มนุษย์ได้ การบวงสรวงและการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อจึงเป็นรูปแบบของการสร้างสรรค์โดยผ่านกระบวนการปลูกฝัง การบอกต่อการขัดเกลาทางสังคมและผ่านการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผนวกเข้ากับความเชื่อดั้งเดิมที่ติดแน่นอยู่กับวิถีชีวิตของชาวอีสาน พิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีจึงได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกคนหนึ่ง ด้วยความสำคัญกว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องส่งต่อกันไป บุตรหลาน เพื่อจะได้ใช้เป็นแนวปฏิบัติที่ถูกต้องตามประเพณีและความเชื่อที่มีมาแต่อดีตความเชื่อนี้มีความสำคัญในการนำไปใช้ในการควบคุมทางสังคม และเป็นกลไกของการถ่ายทอดความเชื่อ โดยใช้มิติทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญของการสะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ที่ผูกพันกับความเชื่อเรื่องผี ในการทำความเข้าใจและศึกษาความเชื่อเรื่องผี และกระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมของผี ที่สามารถดำรงอยู่ได้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงสามารถทำได้ผ่านการวิเคราะห์ ตีความด้วยมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของสังคมภูมิภาคอีสาน (ธวัช ปุณโณทก, 2534) จากความเชื่อเกี่ยวกับผีที่มีอย่างเคร่งครัด ทำให้มีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผี และมีการสืบทอดการปฏิบัติเป็นประเพณีมาจนถึงปัจจุบัน การปฏิบัติพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผีเป็นสิ่งที่ชาวไทยทรงดำพร้อมใจปฏิบัติหรือเข้าร่วมพิธีกรรม ถือเป็นประเพณีและหน้าที่ของชาวไทยทรงดำทุกคนที่พึงปฏิบัติ โดยเชื่อว่าการปฏิบัติดังกล่าวเป็นสิริมงคลแก่ผู้ปฏิบัติ พิธีกรรมเหล่านั้นนับว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ การประกอบพิธีเช่นไหว้ จะเรียกว่า เสน การเสนเกิดมาจากฐานความเชื่อเรื่องผีและสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นวิถีจัดการกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เพื่อขจัดความกลัว และสร้างกำลังใจ การเสนทุกอย่างล้วนต้องพึงพาอาศัยหมอสเอนเป็นเจ้าพิธี เป็นวิธีการที่มีมาก่อนนับถือพุทธศาสนา (บุญมี ปารีชาติธนกุล, 2546)

ดังนั้น ทำให้ผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญของการทำงานวิจัย “อิทธิพลความเชื่อและพิธีกรรมของศาสนาผีที่มีต่อศาสนาพุทธ” เพื่อนำเสนอต่อสังคมอย่างเป็นระบบเพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยเชิงวิชาการในการปรับใช้อย่างถาวรสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมศาสนาผี
2. เพื่อศึกษาอิทธิพลความเชื่อและพิธีกรรมของศาสนาผีที่มีต่อศาสนาพุทธ

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการวิจัย โดยศึกษาวิจัยข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) โดยมีระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย

1.1 ผู้วิจัยเลือกพื้นที่เก็บข้อมูลในจังหวัดอุบลราชธานีเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ยังมีความเข้มข้นของภาษาไทยถิ่นอีสานตามเกณฑ์ของสุวิไล เปรมศรีรัตน์ (2547) และได้คัดเลือกพื้นที่ทั้งหมด 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอพิบูลมังสาหาร อำเภอเดชอุดม อำเภอดอนมดแดง และอำเภอม่วงสามสิบ ตามการแบ่งประเภทชุมชนชนบท ของสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536)

1.2 เก็บข้อมูลจากผู้บอกภาษาทั้งหมดจำนวน 40 จำแนกเป็นอำเภอละ 10 คน ต้องเป็นผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นอุบลราชธานีเป็นภาษาแม่ ไม่เคยย้ายภูมิลำเนา อายุ 50 ปีขึ้นไปทั้งเพศชายและหญิง

1.3 การศึกษา อิทธิพลความเชื่อและพิธีกรรมของศาสนาผีที่มีต่อศาสนาพุทธ จากการศึกษาคำเรียกประเภทผีในภาษาไทยถิ่นอุบลราชธานี ตามแนววรรรศาสตร์ชาติพันธุ์เพื่อให้เข้าถึงมโนทัศน์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องศาสนาผีของชาวอีสานอย่างเป็นระบบ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาและจัดบันทึกลงในตารางสำหรับเก็บข้อมูลที่ได้จัดทำไว้โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มคำถามเพื่อให้ได้คำเรียกประเภทผี ความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณีเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาเป็นภาษาถิ่นอุบลราชธานีเพื่อข้อมูลที่เป็นธรรมชาติเกี่ยวกับคำเรียกประเภทผีและข้อมูลทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องอิทธิพลความเชื่อและพิธีกรรมของศาสนาผีชาวอีสาน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำคำเรียกความเชื่อและพิธีกรรมของศาสนาผีและข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ได้จากเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บอกภาษามาวิเคราะห์ห้วงองค์ประกอบทางความหมายโดยเริ่มจากระเบอบมิติแห่งความแตกต่าง ระบุอรรถลักษณะของแต่ละมิติแห่งความแตกต่าง และนำมาจัดจำพวกแบบชาวบ้าน (Folk Taxonomy) เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์และลำดับขั้นของคำเรียกผีที่จะสะท้อนให้เห็นกระบวนการคิดและการทำความเข้าใจวัฒนธรรมและบทบาทของความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสาน

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. ความเชื่อและพิธีกรรมศาสนาผี

พิธีกรรมและความเชื่อจัดเป็นจารีตประเพณีคือ แนวทางปฏิบัติสืบทอดกันมา นับว่าเป็นสมบัติที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง จำเป็นต้องมีผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติให้รู้ถึง ขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างชัดเจน โดยเผยแพร่ความรู้แก่เยาวชนและองค์กรภาครัฐทุกส่วน ให้สามารถนำไปปฏิบัติเองได้ หมายความว่า ทำให้เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน เกิดความชำนาญ และ แนะนำผู้อื่นได้ ที่สำคัญคือการปฏิบัติให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน เพื่อให้เยาวชน ประชาชนในท้องถิ่น มีความรู้ในการทำพิธีอย่างถูกต้องและเกิดประโยชน์ในเชิงวิชาการเป็นการรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ที่มีความหลากหลายให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ส่งผลให้สังคมไทยมีจารีตขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม โครงการดังกล่าวที่กรมการศาสนาจัดขึ้น จึงเป็นการสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชาติ ให้ดำรงอยู่สืบไป ที่นอกเหนือภารกิจหลักสำคัญยิ่ง คือ การรับสนองงานพระราชพิธีงานพระราชกุศล และงานรัฐพิธีตามหมายรับสั่ง ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รวมถึงปฏิบัติงานด้านศาสนพิธี ตามที่กระทรวง ทบวง กรม และหน่วยงานต่างๆ ขอความร่วมมือ ซึ่งจะเกี่ยวข้องโดยตรงต่อพันธกิจ กระทรวงวัฒนธรรม คือ การทำนุบำรุงศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติสนองงานของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ให้มีการสืบทอดและพัฒนาอย่างยั่งยืน

2. อิทธิพลความเชื่อและพิธีกรรมของศาสนาผีที่มีต่อศาสนาพุทธ

อิทธิพลและความเชื่อของศาสนาพุทธต่อพิธีกรรมศาสนาผี ส่วนมากรับอิทธิพลจากชาตคติที่มีต่อการเผยแพร่ศาสนาธรรม ทั้งในระดับความเชื่อ พิธีกรรม หลักธรรมระดับศีลธรรมและโลกียธรรมและโลกุตระธรรม ชาตคติมีความเชื่อในเรื่องของสิ่งลึกลับ ทั้งเรื่องภูต ผี ปีศาจ ความฝัน เป็นต้น โดยในปัญญาสชาตคติเชื่อในอำนาจผีบางเทวดาว่า จะช่วยดลบันดาลให้ตนเองรอดพ้นจาก ภัยพิบัติหรือช่วยให้มีความสุขเฉพาะหน้าได้ไม่ได้เชื่อว่าอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้จะช่วยให้ตนเอง ขึ้นสู่สวรรค์ หรือพ้นจากวิญญูสงสารได้ แต่เชื่อว่าการที่จะขึ้นสู่สวรรค์หรือพ้นจากสงสารวิญญูได้นั้น ต้องสร้างสมบารมีเป็นอันมาก ไม่ได้เชื่อว่าจะช่วยให้พ้นกรรม หรือพ้นจากสังสารวิญญู ในปัญญาส ชาตคติเชื่อว่าความฝันเป็นลางบอกเหตุการณ์ ล่วงหน้าอย่างหนึ่ง ซึ่งความเชื่อเช่นนี้เป็นารแสดงให้ เห็น

โลกทัศน์ของคนที่ไม่ให้ความหมายทางสัญลักษณ์แก่ปรากฏการณ์ต่างๆ กล่าวคือ เข้าใจว่า เหตุการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นนั้น เกิดขึ้นเพราะกำลังจะสื่อสารอะไรบางอย่างให้รู้ ปรากฏการณ์เหล่านี้ ไม่ได้เกิดขึ้นลอยๆ แต่มีจุดหมาย และจุดหมายส่วนหนึ่งคือการบอกอนาคต

ศาสนาไทยจึงอาจถูกนิยามได้อย่างสั้นๆ ได้ว่า ตั้งตนเป็นพุทธ แต่ทำแบบผี' หากรู้เช่นนี้แล้วก็คงจะไม่แปลกใจหากเราเห็นคนไทยมีความเชื่อที่เอนเอียงไปทาง "ผี" เสียมากกว่า โดยหลักการปฏิบัตินั้นถูกพร่ำสอนไว้ว่าการประพฤติผิดหลักจารีตประเพณี จะนำมาซึ่งคราวเคราะห์ร้ายแก่ตัวเองและครอบครัวซึ่งเป็นศีลธรรมที่เกรงกลัวอำนาจที่มาจาก ภายนอกแต่เปลือกของศาสนาพุทธที่ได้ช่วยมาเติมเต็มแนวคิดการสร้างศีลธรรมจากภายใน กลายเป็นการสอนให้คนรู้จัก "ปลง" ต่อการจัดการความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากภายใน เพียงเท่านั้น นอกจากนี้การใช้เทพ เทวดา ยักษ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในวรรณคดีที่ได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวของคนไทยที่มีพื้นฐานมาจาก "ศาสนาผี" ก็ได้โอบรับไว้อย่างง่ายดาย รากเหง้าของความเชื่อศาสนาแบบไทยๆ นี้เองที่ยังคงฝังรากหยั่งลึกอยู่ในสังคม รวมไปถึงตัวกลางทางศาสนาอย่างพระหรือเกจิอาจารย์ใดๆ ก็ตาม ก็ยังคงใช้พิธีกรรมทางศาสนาที่เน้นบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่นอกเหนือวิธีคำสอนของชาวพุทธดังที่ควรจะเป็น

สำหรับบทบาทความเชื่อในสังคมไทยอันที่เป็นที่พึงทางใจของสังคมนั้น สามารถแบ่งได้เป็นสองประเภทใหญ่ๆ ก็คือ "แนวทางพุทธ" หรือทางศาสนา และ "แนวทางผี" หรือไสยศาสตร์ นั่นเอง แต่โดยพื้นฐานของสังคมไทยนั้น นับแต่โบราณมาแล้ว ผีกับพุทธก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน เนื่องด้วยความเชื่อทางผีหรือไสยศาสตร์นั้นยอมสงบอยู่ใต้พระพุทธรูปศาสนาและกรอบจารีตประเพณี ซึ่งในส่วนบทบาทของพุทธศาสนาที่มีต่อจิตใจของมนุษย์นั้น ด้วยเพราะศาสนาสามารถตอบสนองความทุกข์ทางจิตใจ และเป็นแกนหลักในการกำหนดกรอบจารีตประเพณีที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมมีกติกาแต่ไม่เชื่อว่าสังคมไทยจะยึดบทบาทพุทธในการดำเนินชีวิตและขับเคลื่อนสังคมแต่เพียงอย่างเดียว แต่เรายังมีความเชื่ออื่นอีกที่มนุษย์ในสังคมยอมรับ แบบเดียวกับเชิงเทคโนโลยี นั่นคือไสยศาสตร์ ที่ว่าไสยศาสตร์เหมือนกับเทคโนโลยีก็เพราะมันเป็นดาบสองคม มีขวามีดำ เช่นพิธีพราหมณ์เพื่อความบริสุทธิ์ผ่องใส หรือการทำเสน่ห์หยาแฝดที่เป็นไสยดำ ผีในชนบทตั้งแต่โบราณจนกระทั่งทุกวันนี้ก็เป็นแบบเดิม ผีเป็นระบบความเชื่อที่มีมานาน ชีวิตคนชนบทจะเกาะเกี่ยวกับผี พระสงฆ์ในชนบทเองก็ต้องรู้กาลละ คือกาลละไหนจะใช้พุทธ หรือกาลละไหนจะใช้ผี ตามปกติชีวิตเขาจะผูกพันอยู่กับวัด เรียนในวัด ทำบุญในวัด แต่เมื่อป่วยเขาจะต้องไปหาผี แลผียังเป็นเครื่องมือความเชื่อที่ชาวชนบทใช้ในการรักษาดูแลสุขภาพธรรมชาติด้วย เช่นผีน้ำ ผีป่า เพื่อเป็นเครื่องกำหนดมิให้คนมาใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกินตัว ในขณะที่ในบ้านก็จะมีผีเรือน ผีบ้าน ที่เป็นผีปู่ย่า ซึ่งถือกันว่าเป็นบรรพบุรุษคนรุ่นก่อนที่เสียชีวิตลงแล้วมาเป็นวิญญาณปกปักรักษาลูกหลาน แล้วก็มีผีเมือง ผีเมืองนี้เชื่อกันว่าเป็นผีชั้นสูง เป็นเจ้านาย เป็นเจ้าเมืองที่ล่วงลับไปแล้ว แล้วกลายเป็นผีปกปักรักษาเมือง

ในปัจจุบันด้วยวิฤตติทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ทำให้ประชาชนชาวไทยขาดความเชื่อมั่นจนต้องหันมาพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่ที่น่าวิตกก็คือแก่นทางจิตวิญญาณของพุทธที่แท้กลับถูกกลืนเลอะ ซ้ำเทรนด์ความเชื่อของสังคมกลับเบนมาให้ความสำคัญกับคุณไสยในสัดส่วนตาซึ่งที่ค่อนข้างจะเอียงไปด้านเดียว

อภิปรายผล

ความเชื่อและไสยศาสตร์กับปัญหาสังคมนั้น ถ้าหากคนเราจะมี ความเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น ไม่ใช่ความผิด หากแต่ความเชื่อนั้นไม่สร้างความเดือนร้อนให้กับคนในสังคม และไม่มั่งงายจนเกินไป จนทำให้เกิดผลเสียกับตัวเอง แต่ถ้าหากมองในแง่ของการหลอกลวงต้มตุ๋นของนักต้มตุ๋นสำนักต่างๆ ที่ใช้ความเชื่อ ซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมมาตั้งแต่ในอดีต ตั้งแต่บรรพบุรุษของเรา มาเป็น ช่องทางในการทำมาหากิน ก็ถือว่าคนเหล่านั้น ทำความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น จึงถือได้ว่าเป็นปัญหา สังคมที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างจริงจังและเร่งด่วน ดังนั้น ความเชื่อและไสยศาสตร์ถือว่าไม่ผิด เพราะความเชื่อและไสยศาสตร์แม้จะเป็นที่พึงทางกายไม่ได้แต่ก็เป็นที่พึงทางใจ สำหรับบางคนได้เป็น อย่างดีแต่สุดท้ายไม่ว่าจะมีความเชื่อเช่นไร ก็ควรอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล ความเป็นไป

ได้รวมไป ถึงการมีวิจารณ์ญาณ ตลอดจนการพิจารณาอย่างรอบคอบ และไม่เชื่อนงมงายมากจนเกินไป แต่ถึงอย่างไรก็ตามสิ่งที่เป็นตัวกำหนดชะตาชีวิตของเราได้ดีที่สุด นั่นก็คือ การกระทำของเราเอง

พระพุทธองค์ทรงค้นพบความจริงอันสูงสุด และมีได้ทรงบังคับผู้ใดให้เชื่ออย่างงมงายในคำสอน ของพระองค์ความมีเหตุผลของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่ที่การเปิดโอกาสให้มีการสอบสวน อย่างถี่ถ้วนในทุกขั้นตอน แห่งวิถีทางไปสู่การตรัสรู้เพื่อที่จะเข้าใจสภาพแห่งปรากฏการณ์ทั้งปวงจำเป็น จะต้องอาศัยปัญญาญาณกำกับตลอดสายสมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนชาวกาลามะ ผู้อาศัยอยู่ในเขตสพุตตนิคม ในราชอาณาจักรหรือแคว้นโกศล ถึงทำที่อันเหมาะสมเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา พระองค์ตรัสว่า อย่าเชื่อหรือถือเอาสิ่งใดๆ เพียงการฟังตามๆ กันมา อย่าเชื่อเพียงที่ถือสืบกันมา อย่าเชื่อเพียงข่าวลือ อย่าเชื่อโดยอ้างตำรา อย่าเชื่อโดยนิกเดาเอา อย่าเชื่อโดยการคาดคะเน อย่าเชื่อ เพียงตรึกคิดไปตามอาการ อย่าเชื่อเพียงเพราะตรงกับความคิดเห็นของตน อย่าเชื่อเพียงเพราะน่าเชื่อ ถืออย่าเชื่อเพียงเพราะว่าสมณะผู้นี้เป็นครูของเรา พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนชาวกาลามะต่อไป ให้พิจารณา ทุกสิ่งด้วยตนเองอย่างถี่ถ้วน เมื่อใดท่านรู้ด้วยตนเองว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ดีนักปราษุติเตียน เมื่อรับไว้และ ปฏิบัติแล้ว จะนำไปสู่ภัยอันตรายก็จงสละ ละทิ้งเสียในทางตรงกันข้าม เมื่อท่านทราบด้วยตนเองว่า สิ่งเหล่านี้ไม่ถูกต้องดีเตียน นักปราษุติสรรเสริญ เมื่อรับไว้และปฏิบัติแล้วจะนำไปสู่ประโยชน์และความสุข ก็จงรับไว้ปฏิบัติ

ความเชื่อของชาวไทยในฐานะที่เป็นชาวพุทธในอดีต มีความเชื่อในเรื่องบุญกุศลว่าเมื่อใครก็ตาม เป็นผู้ทำบุญกุศลไว้มากเกิดมาแล้วก็จะได้เป็นมนุษย์เป็นคนมั่งมีศรีสุขร่ำรวย มีคนนับถือมีความเจริญ รุ่งเรือง เมื่อตายจากโลกนี้ไปก็จะได้เสวยผลบุญที่เมืองสวรรค์แต่ถ้าหากทำความชั่วไว้มากเมื่อตายจาก โลกนี้ไปก็จะได้ไปเกิดเมืองนรกอบายภูมิเป็นต้น ชาวบ้านเชื่อว่าเมื่อได้กระทำบุญแล้วมันมีความสบายใจ อิ่มเอิบใจการทำบุญแต่ละครั้งก็ต้องทำบุญกับพระสงฆ์จึงจะถือว่าได้บุญอย่างบริบูรณ์เช่น การทำบุญ ตักบาตรในเวลาเช้า การได้ถวายภัตตาหารในเวลาเพล การได้สวดมนต์ในเวลาไหว้พระก่อนนอน และการแผ่เมตตาให้สรรพสัตว์ผู้ตกทุกข์ได้ยาก ก็ถือว่าได้บุญได้กุศลแล้วเรื่องการทำบุญในพระพุทธศาสนามีหลายวิธีการด้วยกัน เช่น การให้ทานวัตถุ คือ ปัจจัยสี่ที่เป็นสิ่งจำเป็นเหมาะแก่สมณะภาวะ เท่านั้น ธรรมทาน คือการชี้โทษบอกคุณ ส่วนอภัยทานคือการให้อภัยกันและกันด้วยจิตอันประกอบด้วย เมตตาถือว่าเป็นบุญกุศลอย่างยิ่งและการที่จะได้บุญได้กุศล 16 ถือว่าเป็นพิธีกรรมที่สั่งสมบุญกุศลกระทำ เพื่อบูชาพระพุทธเจ้า และเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป ความเชื่อที่เป็นที่ยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้าย ต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรงการยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ได้หรือไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงก็ได้การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพราะเชื่อว่าธรรมเหล่านี้ย่อมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่ดีเป็นที่สมควรแก่การ ยึดถือเพื่อความผาสุกในชีวิต

สรุปผลการวิจัย

ความเชื่อและพิธีกรรมศาสนาเป็นศาสนาดั้งเดิมของคนไทย ศาสนานี้มีลักษณะเป็นสรรพเทวนิยมอันมีพื้นฐานมาจากความเชื่อความศรัทธาอันถือทั่วไปตามแต่ละท้องถิ่น กลมกลืนไปกับศาสนาใหม่ที่เผยแพร่เข้ามาในดินแดนแถบประเทศไทย โดยมีประเพณีคล้ายคลึงกันระหว่างคนอีสานคนไทย ฝ้ายเป็นวิญญานบรรพบุรุษและวิญญานอื่นที่ปกปักรักษาผู้คน พิธีกรรมการประนีประนอมและผสมผสานกันทางพิธีกรรม มักเป็นไปในทางที่พุทธรับเอาและปรับใช้เอง

สังคมอีสานเป็นปัจจัยสำคัญที่ยังทำให้ความเชื่อเรื่องผีสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม ได้แก่ (1) ด้านการสร้าง ความมั่นคงทางจิตใจ พิธีกรรมและองค์ประกอบในพิธีกรรมเป็นส่วนสำคัญในการช่วยเสริมสร้างความรู้สึกรับประกันทางจิตใจ ปลอดภัย และสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ เช่น การขนาน การรักษา

โรคด้วยพิธีล้างผีฟ้า และพิธีกรรมเกี่ยวกับอาชีวะเกษตรกรรม (2) ด้านการเป็นเครื่องมือควบคุมสังคม เป็นกุศโลบายให้คนในสังคมประพฤติตนตามจารีตประเพณี (3) ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนโดยใช้ความเชื่อเรื่องผีกำหนดพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้อยู่ในขอบเขต และ (4) อิทธิพลในการสร้างความเพละเลื้อยซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของประเพณีและพิธีกรรมของอีสานที่ช่วยกำหนดและส่งเสริมรูปแบบของพิธีกรรมให้มีความศักดิ์สิทธิ์ ความสนุกสนาน และเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 เรื่องของความเชื่อและพิธีกรรม หลายพิธีอันดีงาม เป็นความเชื่อพิธีดั้งเดิมของไทย บ่งบอกเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ควรที่จะอนุรักษ์ให้คู่กับคนไทยไปอีกยาวนาน

1.2 เรื่องของพระสงฆ์ โดยสภาพสังคมในปัจจุบัน การบวชศีลธรรมวินัยของพระสงฆ์มีน้อยมาก โดยเฉพาะในสังคมชนบท และสิ่งสำคัญก็คือ พระสงฆ์ควรที่จะมีการศึกษาเรื่องความเชื่อให้เข้าใจ และเทศนาเผยแผ่ธรรมแก่ญาติโยมให้เข้าใจด้วย

1.3 เรื่องของญาติโยม ที่เป็นพุทธศาสนิกชน จะต้องมีความเข้าใจในเรื่องของพิธีกรรมให้ท่องแท้และปรับทัศนคติ จุดประสงค์ของพิธีกรรมนั้นๆ ว่าเพื่ออะไร ต้องการอะไร และไม่เชื่ออย่างงมงาย

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยความเชื่อ พิธีกรรม และแนวความคิดศาสนาผี

2.2 ควรมีการศึกษาวินัยเปรียบเทียบพิธีกรรม ความเชื่อ และแนวคิดระหว่างหลักทางพระพุทธศาสนา

2.3 ควรมีการศึกษาวิจัยทัศนคติ และความคิดเห็นของชาวพุทธที่มีต่อประเพณีบุญภูมิลินและบุญผ้าป่าตามหลักทางพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

กิตติมา นวลจันทร์. (2539). ภูมิทัศน์วัฒนธรรมศาลปู่ตา ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.

(ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).

ธวัช ปุณโณทก. (2534). ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน. วัฒนธรรม, 10(1), 61-72.

บุญมี ปารีชาติธนกุล. (2546). ความเชื่อเรื่องผีในพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำบ้านไผ่หูช้าง ตำบลไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม. (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง).

ปราณี วงษ์เทศ. (2543). สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ. (2559). กระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมของผีอีสาน. วารสารกระแสวัฒนธรรม, 17(32), 100-110.

พระยาอนุมานราชธน. (2515). การศึกษาประเพณีไทย. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

พูนพิสมัย ดิสกุล. (2517). ประเพณีไทย. กรุงเทพฯ: เสริมวิทย์บรรณาการ.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2544. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2534). สังคมวิทยาชุมชน: หลักการศึกษาวิเคราะห์และปฏิบัติงานชุมชน. ขอนแก่น: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุวิไล เปรมศรีรัตน์. (2547). แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.